

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Інституту держави і
права імені В. М. Корецького
НАН України

Оніщенко Н.М.

_____ 2026 р.

ВИСНОВОК

Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації **Бабія Романа Вячеславовича**
на тему: «Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-
омбудсмена в Україні у контексті зарубіжного досвіду»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08
«Право» за спеціальністю 081 «Право»

ВИТЯГ З ПРОТОКОЛУ

№ 5 від «19» травня 2026 року

фахового семінару відділу конституційного та муніципального права
Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України

ПРИСУТНІ: в.о. зав. відділу, вчений секретар Інституту, д.ю.н., проф.
А.Р. Крусян; зав. Сектором правових проблем політичних інститутів та
процесів, д.політ.н. О.В. Кукуруз; д.ю.н., проф., голов.н.сп. відділу О.І. Ющик;
д.ю.н., проф., пров.н.сп. відділу О.В. Батанов; д.політ.н., проф., пров.н.с.
Сектору І.О. Кресіна; д.політ.н., проф., пров.н.с. Сектору В.П. Горбатенко;
д.ю.н., пров.н.сп. відділу В.О. Антонов; д.ю.н., проф., пров.н.сп. відділу О.В.
Марцеляк; д.ю.н., ст.н.с, пров.н.сп. відділу І.А. Куян; д.політ.н., пров.н.сп.
Сектору О.М. Стойко; д.політ.н., пров.н.сп. відділу В.А. Явір; к.ю.н., ст.н.сп.,
старший дослідник Н.М. Батанова; к.ю.н., ст.н.сп. відділу Т.А. Костецька;
к.ю.н., доцент, ст.н.сп. відділу Н.Л. Омельченко; к.ю.н., ст.н.сп. відділу О.О.
Скрипнюк; директор Інституту, д.ю.н., проф., академік НАПрН України
Скрипнюк О.В.; аспірант Бабій Р.В.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ: Обговорення дисертації Бабія Р.В. на тему
«Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-омбудсмена в Україні
у контексті зарубіжного досвіду» на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право» (08 – Право) щодо її рекомендації для
попереднього розгляду та захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.
Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН
України Скрипнюк О.В.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України (протокол № 5 від 18 травня 2023 р.).

СЛУХАЛИ: доповідь здобувача ступеня доктора філософії Бабія Романа Вячеславовича щодо дисертації на тему: «Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-омбудсмана в Україні у контексті зарубіжного досвіду», що подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Доповідач обґрунтував актуальність обраної теми дослідження, його мету і завдання, об'єкт та предмет, структуру дослідження, охарактеризував основні положення дисертації, розкрив зміст висновків і пропозицій, положень наукової новизни, що виносяться на захист, теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Доповідач акцентував на основних висновках і результатах дисертаційного дослідження, що містять ознаки наукової новизни, до яких віднесено наступні:

- сформульоване визначення поняття бізнес-омбудсмана, під яким запропоновано розуміти контрольно-наглядовий публічно-правовий інститут, запроваджений державою з метою сприяння у реалізації конституційного права кожного на підприємницьку діяльність;

- доведено, що інститут бізнес-омбудсмана концептуально формується в межах сучасної парадигми конституційного права та публічного права в цілому, для якої характерні відхід від жорсткої державоцентричності у бік людиноцентризму;

- запропоновано класифікацію основних моделей бізнес-омбудсманів у зарубіжних державах: публічно-правові та приватно-правові омбудсмани;

- обґрунтовано можливість створення інтегрованого органу – Уповноваженого Кабінету Міністрів України в галузі економіки та фінансування.

За результатами доповіді відбулася дискусія, під час якої Бабій Р.В. відповів на запитання присутніх на засіданні відділу щодо структури роботи, окремих положень та висновків дисертаційного дослідження. На всі запитання Бабій Р.В. надав обґрунтовані відповіді та пояснення.

БАТАНОВ О.В.: В своєму дослідженні Ви пропонуєте запровадити в Україні публічно-правову модель бізнес-омбудсмана. Як, на Вашу думку, має вирішуватися питання фінансування такої інституції, щоб забезпечити її реальну незалежність від органів виконавчої влади, діяльність яких вона, власне, і має контролювати?

БАБІЙ Р.В.: Дякую за Ваше запитання! У дисертації я обґрунтовую, що фінансова незалежність бізнес-омбудсмана є ключовою передумовою його

ефективності та відповідності Паризьким принципам. Найбільш оптимальним вважаю закріплення окремого рядка в Державному бюджеті України, що забезпечуватиме гарантоване та достатнє фінансування. Також важливо передбачити, що скорочення видатків на утримання омбудсмана або його апарату не може здійснюватися в односторонньому порядку Кабінетом Міністрів без погодження з парламентським комітетом або наглядовою радою. Такий підхід усуває ризик фінансового тиску на омбудсмана з боку виконавчої влади.

КРУСЯН А.Р.: У Вашій роботі значну увагу приділено зарубіжному досвіду функціонування бізнес-омбудсманів. Які, на Вашу думку, з цих моделей є найбільш релевантними для України з огляду на особливості національної правової системи та сучасні виклики?

БАБІЙ Р.В.: Дякую за запитання! Проведений порівняльний аналіз засвідчує, що жодна з іноземних моделей не може бути механічно перенесена в Україну. Найбільш релевантним, на мою думку, є досвід країн з перехідною економікою та подібними викликами, зокрема Польщі, Грузії та країн Балтії. Для України особливо цінним є польський досвід створення омбудсмана для малого та середнього бізнесу, який функціонує при виконавчій владі, але має чітко визначену законодавчу основу та широкі повноваження для впливу на адміністративні органи. Також доцільно врахувати досвід Грузії, де бізнес-омбудсман має сильний мандат на проведення розслідувань. Натомість модель, побудована виключно на громадських засадах, як це намагалися реалізувати в Україні з Радою бізнес-омбудсмана, є менш ефективною.

СТОЙКО О.М.: Ви пропонуєте створити інтегрований орган – Уповноваженого Кабінету Міністрів України в галузі економіки та фінансування. Чи не призведе, на Вашу думку, така інтеграція до розмивання функцій та зниження спеціалізації, особливо для бізнес-омбудсмана?

БАБІЙ Р.В.: Дякую за слушне запитання! У своєму дослідженні я пропоную інтеграційну модель, яка передбачає не злиття, а створення системи відділів у межах єдиного органу, де відділ бізнес-омбудсмана зберігає свою функціональну автономію та спеціалізацію. Такий підхід дозволяє уникнути розмивання функцій шляхом чіткого розмежування компетенцій між відділами, встановлення спеціалізованих процедур розгляду скарг та забезпечення кадрової спеціалізації. Навпаки, інтеграція сприяє підвищенню ефективності через єдність практики, оптимізацію управління ресурсами та реалізацію принципу «одного вікна» для заявника. Прикладом успішної інтеграції є досвід Греції, де спеціалізовані відділи функціонують у складі національного омбудсмана.

КУКУРУЗ О.В.: Чи були за Вашими рекомендаціями прийняті нормативно-правові акти або внесені зміни до них?

БАБІЙ Р.В.: Дякую за запитання! На момент завершення дисертаційного дослідження нормативно-правові акти безпосередньо за авторськими рекомендаціями не були прийняті. Водночас мої пропозиції щодо необхідності законодавчого врегулювання статусу бізнес-омбудсмана корелюють із завданнями, визначеними в Антикорупційній стратегії України на 2021-2025 роки, яка передбачає прийняття окремого закону про Установу бізнес-омбудсмана. Також висловлені міркування щодо недоліків чинної моделі функціонування Ради бізнес-омбудсмана частково враховані в експертних висновках до відповідних законопроектів (№ 4591, № 3607), що свідчить про актуальність та практичну спрямованість моїх рекомендацій.

МАРЦЕЛЯК О.В.: У своїй роботі Ви проводите чітке розмежування між публічно-правовими та приватно-правовими моделями омбудсманів. Як Ви вважаєте, чи може приватно-правова модель (наприклад, галузеві омбудсмани) ефективно вирішувати системні проблеми захисту прав підприємців, чи вона є лише додатковим інструментом, а основна роль має належати публічному омбудсману?

БАБІЙ Р.В.: Дякую за слушне запитання! У дисертації я доводжу, що публічно-правова та приватно-правова моделі мають різну правову природу та функціональне призначення. Приватно-правові (галузеві) омбудсмани є ефективним інструментом альтернативного вирішення спорів між підприємцями та споживачами, а також для врегулювання внутрішньокорпоративних конфліктів. Проте вони не можуть замінити публічно-правового бізнес-омбудсмана, оскільки не наділені повноваженнями щодо контролю за діями органів публічної влади, системного впливу на регуляторну політику держави та участі у формуванні законодавства. Отже, публічно-правова модель є основною, а приватно-правові омбудсмани мають виступати додатковим інструментом, що доповнює та розширює можливості захисту прав підприємців у приватній сфері.

Після відповідей здобувача на запитання оголошено відгук наукового керівника – доктора юридичних наук, професора, академіка НАПрН України Скрипнюка О.В.

Здобувач Бабій Роман Вячеславович, навчається в аспірантурі Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України з 2022 року. За час навчання виявив себе здібним та працездатним дослідником, здатним до самостійного наукового пошуку, системного аналізу та критичного осмислення складних теоретичних і практичних проблем конституційного права.

Дисертаційне дослідження на тему «Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-омбудсмана в Україні у контексті зарубіжного

досвіду» є самостійною, завершеною науковою працею, що має важливе теоретичне та практичне значення.

Здобувач проявив високий рівень наукової компетентності, продемонстрував здатність до комплексного аналізу конституційно-правового статусу бізнес-омбудсмана в контексті зарубіжного досвіду, використовуючи сучасну методологію та широку джерельну базу.

Особливої уваги заслуговує запропонований автором підхід до класифікації світових моделей омбудсманів, що сприяють захисту прав підприємців, а також обґрунтування доцільності запровадження в Україні публічно-правової моделі бізнес-омбудсмана в інтегрованому форматі.

Загалом, дисертація є завершеним самостійним дослідженням, що відповідає всім вимогам до наукових робіт такого рівня. Її результати можуть бути використані в науковій та практичній діяльності, а також у процесі навчання спеціалістів у галузі права.

Відповідно, дисертаційне дослідження Бабія Р. В. відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством України у сфері вищої освіти, та може бути рекомендовано до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді для присудження його авторові ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

БАТАНОВ О.В. відзначив, що дисертація Бабія Р.В. є першим комплексним порівняльно-правовим дослідженням інституту бізнес-омбудсмана в Україні. Автором продемонстровано вміння працювати з великим обсягом зарубіжного матеріалу, проводити змістовний порівняльний аналіз та формулювати обґрунтовані висновки. Особливої уваги заслуговують пропозиції автора щодо оптимальної моделі бізнес-омбудсмана для України, які мають не лише теоретичне, а й значне практичне значення для законотворчої діяльності.

Висновок: дисертація Бабія Р.В. на тему «Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-омбудсмана в Україні у контексті зарубіжного досвіду» відповідає вимогам, які існують до дисертацій, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

АНТОНОВ В.О. відзначив, що дисертація Бабія Р.В. вирізняється чіткою логікою викладу, обґрунтованістю висновків та ґрунтовним аналізом джерельної бази. Автор вдало поєднує історичний, компаративний та системно-структурний підходи, що дозволило створити цілісну картину становлення та функціонування інституту бізнес-омбудсмана у світі та визначити перспективи його розвитку в Україні.

Висновок: дисертація Бабія Р.В. на тему «Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-омбудсмана в Україні у контексті зарубіжного досвіду» відповідає вимогам, які існують до дисертацій, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

МАРЦЕЛЯК О.В. відзначив, що автор продемонстрував глибокі знання теорії інституту омбудсмана, вміння проводити порівняльно-правові дослідження та формувати практичні рекомендації. Позитивно оцінив запропоновану класифікацію моделей бізнес-омбудсманів, яка дозволяє систематизувати світовий досвід та обрати оптимальну для України. Робота виконана на належному науковому рівні та заслуговує позитивної оцінки.

Висновок: дисертація Бабія Р.В. на тему «Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-омбудсмана в Україні у контексті зарубіжного досвіду» відповідає вимогам, які існують до дисертацій, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

ЯВІР В.А. акцентувала на тому, що дисертація Бабія Р.В. вирізняється актуальністю, науковою новизною та практичною значущістю. Автор продемонстрував здатність до критичного осмислення матеріалу, вміння працювати з міжнародними стандартами та адаптувати зарубіжний досвід до українських реалій. Робота містить обґрунтовані висновки та пропозиції, які можуть бути використані для вдосконалення законодавства України.

Висновок: дисертація Бабія Р.В. на тему «Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-омбудсмана в Україні у контексті зарубіжного досвіду» відповідає вимогам, які існують до дисертацій, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

КУКУРУЗ О.В. порадила автору приділити увагу подальшому розвитку запропонованої концепції інтегрованого омбудсмана з урахуванням сучасних тенденцій оптимізації правозахисних інституцій у країнах Європейського Союзу. Зауважила, що висловлені рекомендації не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Дисертація виконана на високому науковому рівні, містить обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства і практики у сфері захисту прав підприємців.

Висновок: дисертація Бабія Р.В. на тему «Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-омбудсмана в Україні у контексті зарубіжного досвіду» відповідає вимогам, які існують до дисертацій, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього

розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Головуюча на засіданні **КРУСЯН А.Р.** звернула увагу на актуальність теми дисертаційного дослідження, що присвячене малодослідженим в Україні проблематиці. Відзначила глибоке опрацювання автором зарубіжного досвіду та вдале поєднання теоретичних підходів із практичними рекомендаціями. Підкреслила, що запропонована автором концепція інтегрованого омбудсмана є новаторською та перспективною для вітчизняної правової науки. Висловлені зауваження щодо окремих термінологічних аспектів не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Висновок: дисертація **Бабія Р.В.** на тему «Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-омбудсмана в Україні у контексті зарубіжного досвіду» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 № 40, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Запропоновано проголосувати за такий висновок по дисертації.

ВИСНОВОК

Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації **Бабія Романа Вячеславовича**
на тему: «Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-омбудсмана в Україні у контексті зарубіжного досвіду»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08
«Право» за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Розвиток України як демократичної, правової, соціальної держави, удосконалення правозахисної системи у відповідності до закріплених у Конституції України принципів та з урахуванням міжнародно-правових стандартів зумовлює появу нових соціальних суб'єктів конституційно-правових відносин та демократичних інститутів громадянського суспільства, створення дієвих механізмів реалізації та захисту прав людини.

Одним з таких інститутів, діяльність якого функціонально спрямована на вирішення проблемних питань у сфері забезпечення прав суб'єктів конституційно-правових відносин, є інститут омбудсмана, який, будучи неформальним, незалежним, деполітизованим органом, займає унікальне місце в правозахисній системі як посередник між державою та громадянами. Затребуваність у такому інституті обумовлена доведеною світовим досвідом ефективністю його діяльності щодо утвердження і захисту конституційних

прав людини від неправомірних дій держави в особі її органів та посадових осіб.

Трансформація і модифікація класичного інституту омбудсмана у сучасному світі проявляється у появі нових моделей та розвитку його функціональної спеціалізації щодо захисту окремих категорій суб'єктів конституційно-правових відносин, що обумовлено внутрішніми потребами та національними інтересами держав, необхідністю посилення захисту найбільш вразливих у правовому сенсі верств чи груп населення або використання можливостей омбудсмана щодо захисту прав людини в окремих сферах життєдіяльності. Таким абсолютно новим інститутом для України є інститут бізнес-омбудсмана, функції та повноваження якого дозволяють більш ефективно налагоджувати конструктивний діалог між державою та бізнес-спільнотою.

За умов економічної турбулентності, а також фрагментарності й мінливості законодавчого регулювання підприємницької діяльності особливої ваги набуває інституційне забезпечення балансу між публічною владою та економічною свободою, що є ключовою проблематикою конституційної економіки. У цьому контексті інститут бізнес-омбудсмана та активна реалізація ним своїх функцій та повноважень виступають не лише реакцією на поточні дисфункції регулювання, а й елементом конституційного механізму гарантування економічних прав в цілому.

Попри очевидні переваги, що впливають із понад десятирічного функціонування Ради бізнес-омбудсмана, спеціальне законодавче регулювання діяльності цієї інституції досі відсутнє. Тому, незважаючи на назву та схожість такої установи з інститутом омбудсмана, вона не може бути віднесена до класичної моделі останнього, оскільки не відповідає рекомендаціям щодо легітимності функціонування інституту омбудсмана, розроблених ООН у Паризьких принципах та Венеційською комісією Ради Європи, які вимагають, щоб національні правозахисні установи мали конституційну або законодавчу основу.

У контексті дослідження теоретичних та практичних проблем запровадження, організації та функціонування служби бізнес-омбудсмана в Україні, заслуговують на увагу питання щодо рецепції зарубіжних моделей бізнес-омбудсманів та аналогічних їм інституцій, форм нормативно-правового регулювання їх статусу, порядку їх утворення, суб'єктів призначення, форм діяльності та реагування, гарантій статусу тощо. Це вимагає системного та цілісного наукового аналізу та концептуального осмислення правового статусу та становлення подібних інститутів в інших державах з метою використання їх досвіду для обрання оптимальної для України моделі бізнес-омбудсмана з урахуванням особливостей нашої національної правової й економічної систем, культурних і правових традицій, усталених норм моралі та інших суспільних цінностей.

У зв'язку із новизною для вітчизняної правової системи інституту бізнес-омбудсмана, відсутні комплексні порівняльно-правові наукові дослідження,

присвячені аналізу його правової природи, конституційно-правового статусу та місця в правозахисній системі. Зазначені обставини зумовили вибір теми цього дослідження та актуальність обраного напрямку наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Плану науково-дослідних робіт відділу конституційного та муніципального права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України за напрямом «Український конституціоналізм в умовах війни та повоєнного відродження» (державний реєстраційний номер РК0123U104297). Також тема дисертації відповідає Основним науковим напрямам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2019-2023 роки, затвердженим Постановою Президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 року № 30.

Тема дисертаційного дослідження затверджена рішенням Вченої ради Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України (протокол № 5 від 18 травня 2023 року).

Мета і завдання дослідження. Головною метою дисертаційної роботи є комплексне порівняльно-правове дослідження сутності інституту бізнес-омбудсмана, проблем формування та особливостей його правового статусу в різних правових системах, прогнозування перспектив розвитку в Україні.

Для досягнення мети дисертаційної роботи реалізовані такі завдання:

- охарактеризовано теоретико-методологічні аспекти дослідження інституту бізнес-омбудсмана;
- проаналізовано основні фактори та конституційно-правові передумови виникнення інституту бізнес-омбудсмана;
- встановлено зміст поняття «бізнес-омбудсман» та розкрито його конституційно-правові характеристики;
- розглянуто міжнародно-правові засади та принципи створення і функціонування інституту бізнес-омбудсмана;
- досліджено світові моделі інституту бізнес-омбудсмана та здійснено їх класифікацію;
- вивчено досвід формування та функціонування бізнес-омбудсмана в окремих правових системах;
- розкрито особливості конституційно-правового статусу бізнес-омбудсмана в окремих країнах світу;
- розкрито проблеми становлення інституту бізнес-омбудсмана в Україні у контексті проблем реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність;
- сформульовано концептуальні засади оптимальної моделі інституту бізнес-омбудсмана в Україні.

Об'єктом дослідження є конституційно-правові відносини, що виникають в процесі захисту права на підприємницьку діяльність в Україні та в зарубіжних державах.

Предметом дослідження є конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-омбудсмана в Україні у контексті зарубіжного досвіду.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання конституційно-правових явищ і процесів, що забезпечило всебічний аналіз обраного предмета дослідження та достовірність отриманих науково-обґрунтованих результатів і зроблених висновків.

Дисертаційне дослідження здійснювалося на основі міждисциплінарного підходу, що обумовлено розв'язанням комплексної проблеми конституційно-правового статусу інституту бізнес-омбудсмана, яке вимагає звернення не тільки до норм і методології конституційного права, а й до міжнародного права, яке визначає стандарти прав людини та повноваження і функції національних установ, що займаються заохоченням і захистом прав людини, історії держави і права та конституційного права зарубіжних країн, компаративістики, соціології, антропології та інших галузей науки, дотичних до окресленої проблематики.

Філософсько-світоглядним підґрунтям дослідження є діалектичний метод пізнання, на основі якого розкриваються детермінуючі чинники виникнення та причини трансформації і модифікації інституту класичного омбудсмана та появи різних моделей омбудсмана та їх особливостей у різних правових системах (підрозділи 1.3, 2.2).

Системно-структурний метод сприяв формуванню відповідного адекватного формулювання суті досліджуваних проблем і вибору ефективних шляхів їх вирішення (підрозділ 3.2). Синергетичний підхід виступає своєрідним ключем до розуміння основних закономірностей і специфіки виникнення і діяльності інституту бізнес-омбудсмана в процесі взаємодії із бізнес-середовищем та іншими інститутами ринкової економіки, а також пізнання характеру і тенденцій його розвитку в умовах викликів сьогодення (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 2.3, 3.2).

Порівняльно-історичний та порівняльно-правовий метод пізнання у поєднанні з семіотичним аналізом дає можливість розглянути генезу інституту омбудсмана у просторі, розкрити походження слова «омбудсман» як терміно-поняття іншомовного походження і його подальший семантичний розвиток, визначити поняття, значення та характер правових категорій «свобода підприємництва», «право на підприємницьку діяльність» (підрозділ 1.2, 1.3, 3.1). Герменевтичний підхід дозволяє дослідити та інтерпретувати чинники, які сприяли виникненню інституту омбудсмана та його еволюційній модифікації в різних правових системах, з'ясувати причини вибору і запровадження тією чи іншою країною моделі по типу бізнес-омбудсмана (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3). Аксіологічний підхід до аналізу свободи

підприємницької діяльності як самостійної ціннісної категорії у правовій сфері дає можливість з'ясувати її конституційну цінність та функціональне призначення, визначити місце, роль і значення цього права в системі інших прав людини (підрозділи 2.1, 3.1) тощо.

Комплексне застосування зазначених методів дозволило отримати певні висновки й узагальнення, та розробити практично-прикладні рекомендації щодо подальшого розвитку та удосконалення вітчизняної моделі бізнес-омбудсмана.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим комплексним порівняльно-правовим дослідженням інституту бізнес-омбудсмана в Україні у контексті зарубіжного досвіду. Дисертантом розкрито зміст окремих понять, аргументовано необхідність внесення змін і доповнень до вітчизняного законодавства та розроблено конкретні пропозиції щодо реформи та напрямків її удосконалення.

До найбільш значущих результатів дослідження належать такі:
уперше:

- сформульоване визначення поняття бізнес-омбудсмана, під яким запропоновано розуміти контрольно-наглядовий публічно-правовий інститут, запроваджений державою з метою сприяння у реалізації конституційного права кожного на підприємницьку діяльність, у дотриманні та повазі цього права органами державної влади і місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, та у державному чи прирівняному до нього публічному захисті прав підприємців;

- доведено, що інститут бізнес-омбудсмана концептуально формується в межах сучасної парадигми конституційного права та публічного права в цілому, для якої характерні відхід від жорсткої державоцентричності у бік людиноцентризму; посилення ролі гібридних, квазіпублічних інститутів; орієнтація на захист функціональних прав та інтересів, а не лише формально закріплених суб'єктивних прав тощо, що, у свою чергу, дозволяє розглядати бізнес-омбудсмана інституційним «медіатором» між державою і бізнесом, що відповідає парадигмі сервісної держави, конституційної економіки та бізнесоцентризму;

- запропоновано класифікацію основних моделей бізнес-омбудсманів у зарубіжних державах: 1) публічно-правові спеціалізовані омбудсмани: а) омбудсмани, функціонал яких направлений безпосередньо на захист усього спектру прав підприємців; б) вузькоспеціалізовані омбудсмани з обмеженою компетенцією; 2) приватно-правові омбудсмани: а) галузеві омбудсмани: «договірні» омбудсмани, які створюються без втручання держави самими учасниками галузевого об'єднання; «законодавчо унормовані» омбудсмани, заснування яких передбачено у спеціальному законі чи галузевому законодавстві; б) організаційні та корпоративні омбудсмани;

- визначено характерні ознаки та спільні риси бізнес-омбудсманів публічного сектору різних країн: правовий статус та місце бізнес-омбудсмана

в системі органів державної влади визначається законом; основною метою заснування є захист прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва; здійснення діяльності в якості посадової особи органу публічної влади; перелік діяльності несумісний з діяльністю омбудсмана; для забезпечення незалежності бізнес-омбудсмана встановлюються: належне фінансування, відповідні статусні та організаційні гарантії; встановлення способів забезпечення транспарентності діяльності омбудсмана (обов'язкова публікація відомостей, підзвітність, щорічний звіт про свою діяльність тощо); схожими є принципи організації роботи апарату омбудсмана;

– запропоновано поділ приватноправових галузевих омбудсманів на: «договірні», які створюються без втручання держави самими учасниками галузевого об'єднання та «законодавчо унормовані», заснування яких передбачено у спеціальному законі чи галузевому законодавстві;

– обґрунтовано можливість створення такого інтегрованого органу як Уповноважений Кабінету Міністрів України в галузі економіки та фінансування, якому у конституційно-правовому аспекті кореспондують всі економічні права людини і в апараті якого можуть бути представлені різні відділи за галузевою ознакою, в тому числі й відділ бізнес-омбудсмана, що надало би можливість об'єднати «під одним дахом» як спеціалізованих омбудсманів, які наразі вже функціонують (чи їх аналоги), так і запровадити нові омбудс-інституції, потреба в яких може бути викликана необхідністю розв'язання загальних проблем в урядуванні тієї чи іншої сфери суспільних відносин (наприклад, інвестиційний, земельний, банківській, податковий, страховий омбудсмани);

удосконалено:

– концептуальні підходи щодо класифікації міжнародних стандартів у сфері регулювання інституту бізнес-омбудсмана за критерієм характеристики міжнародно-правових актів, в яких вони закріплені, та виділено: 1) загальні стандарти прав людини – універсальність і неподільність прав людини, повага, дотримання, забезпечення і захист прав людини; 2) загальні стандарти, що стосуються створення і організації діяльності всіх національних правозахисних інститутів, в тому числі й інституту омбудсмана: організаційні – забезпечення легітимності, організаційної, структурної та фінансової незалежності; функціональні – наділення широким мандатом щодо захисту прав людини; морально-етичні – неупередженість, конфіденційність, прямота і чесність, об'єктивність і професіоналізм омбудсмана; 3) галузеві або тематичні стандарти – заохочення соціального підприємництва, права людини у сфері підприємництва, відповідальність корпорацій за дотримання прав людини; необхідність більш ефективного доступу до позасудових засобів захисту; принципи альтернативних способів врегулювання і вирішення суперечок та конфліктів; 4) інституційно-професійні стандарти практики і поведінки – принципи і правила, прийняті неконвенційними тематичними міжнародними установами та інститутами (актами міжнародних асоціацій омбудсманів);

– обґрунтування сутності та змісту завдань бізнес-омбудсмена, які за своїм характером обумовлені не тільки розглядом скарг підприємців на неправомірні дії (бездіяльність) органів публічної влади, але й участю у формуванні державної політики в сфері регулювання підприємницької діяльності, налагодженні конструктивного діалогу між державою та представниками бізнесу, участю у формуванні збалансованого законодавства, що регулює підприємницьку діяльність, та, на основі цього, наведено нові аргументи, що ці завдання можуть покладатися лише на інститут бізнес-омбудсмена як на державний орган, на бізнес-омбудсмена як на посадову особу, а не фізичну особу члена громадської організації;

– пропозиції щодо запровадження в Україні публічно-правової моделі бізнес-омбудсмена, враховуючи, що цей інститут є насамперед важливим елементом політико-правової та економічної системи держави, призначеним для гарантій реалізації конституційного права підприємницьку діяльність як одного з економічних прав людини;

набуло подальшого розвитку:

– концептуальні підходи щодо визначення поняття права на підприємницьку діяльність;

– доктринальне розуміння конституційно-правового механізму захисту права на підприємницьку діяльність;

– розкриття основних етапів генезису та трансформації інституту омбудсмена у світі;

– класифікація історико-культурних, політико-правових, соціально-економічних та ідеологічних передумов та чинників, які детермінують виникнення інституту бізнес-омбудсмена у сучасному світі;

– порівняльне дослідження відмінних особливостей правової природи публічно-правових та приватно-правових омбудсманів, що сприяють захисту прав підприємців.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені автором концептуальні положення можуть бути використані в процесі подальшого дослідження проблем науки конституційного права та суміжних галузей права. Викладені в дисертаційному дослідженні висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– правотворчій діяльності – як теоретичний матеріал для розробки спеціального закону, що унормовує конституційно-правовий статус бізнес-омбудсмена;

– правозастосуванні – для підвищення ефективності та оптимізації діяльності суб'єктів застосування норм права та для поліпшення правозахисної роботи у сфері підприємництва;

– науково-дослідній роботі – для подальших наукових розвідок у сфері визначення правової природи та конституційно-правового статусу бізнес-омбудсмена;

– освітньому процесі – при підготовці відповідних розділів підручників та навчальних посібників із конституційного права України і конституційного

права зарубіжних країн; викладанні відповідних навчальних дисциплін і спецкурсів; у науково-дослідній роботі студентів.

Особистий внесок здобувача. Висновки та пропозиції, що становлять наукову новизну дисертації, розроблені автором самостійно. Для обґрунтування деяких висновків використовувались праці інших учених, на які обов'язково зроблено посилання. Наукові ідеї та розробки, що належать авторам праць, опублікованих у співавторстві з дисертантом, у дисертації не використовувались.

Апробація матеріалів дослідження. Підсумки роботи загалом, одержані узагальнення та висновки були оприлюднені дисертантом на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, серед яких: круглий стіл «Сучасний конституціоналізм: нові виклики, цінності та євроінтеграційні перспективи» (м. Київ, 30 червня 2022 року); науково-практичний круглий стіл, присвячений 74-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини «Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення» (м. Хмельницький, 9 грудня 2022 року); XIII міжнародна науково-практична конференція «Захист прав, свобод і законних інтересів людини, громадянина та держави в умовах збройної агресії проти України» (м. Київ, 19 жовтня 2022 року); VI Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (м. Хмельницький, 31 березня 2023 року); міжнародна науково-практична конференція «28-річчя Конституції України: досвід, воєнні випробування та повоєнний ренесанс» (м. Київ, 26 червня 2024 року); міжнародна науково-практична конференція «Захист незалежності України: правові засади та виклики сьогодення. До 33-ї річниці проголошення незалежності України» (м. Київ, 22 серпня 2024 року); VIII Міжнародна науково-практична конференція, присвячена світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 16 травня 2025 року); міжнародна науково-практична конференція «Фундатор української академічної юридичної науки та освіти, Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України» з нагоди 135-річчя від дня народження В.М. Корецького (м. Київ, 20 лютого 2025 року).

Структура та обсяг дисертації зумовлена метою й завданнями дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 277 сторінок, з яких основного тексту – 221 сторінка. Список використаних джерел налічує 297 найменувань і розміщений на 35 сторінках, додаток викладено на 3 сторінках.

Публікації. Основні положення та результати дисертації висвітлено у 10 наукових працях, з поміж яких 4 статті – у наукових виданнях, віднесених до переліку фахових видань України, та 6 тез доповідей – у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бабій Р. В. Конституційно-правові проблеми функціонування служби бізнес-омбудсмана: вітчизняний та зарубіжний досвід. Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права імені В.М. Корецького

Н
А 2. Бабій Р. В. Проблеми визначення поняття омбудсмана із захисту прав
Н підприємців (бізнес-омбудсмана). Часопис Київського університету
п

У 3. Бабій Р. В. Функції бізнес-омбудсманів у зарубіжних країнах. Правова
держав: Щорічник наукових праць Інституту держави і права імені В.М.
К

о 4. Бабій Р. В. Інститут бізнес-омбудсмана у вимірі конституційної
економіки: доктринальні та праксеологічні аспекти. Електронне наукове
видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2026. Випуск № 1. Частина
ш

о

к *Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:*

В 5. Бабій Р. Проблеми захисту конституційного права на підприємницьку
діяльність у контексті теорії та практики сучасного конституціоналізму.
Сучасний конституціоналізм: нові виклики, цінності та євроінтеграційні
перспективи: матеріали круглого столу з нагоди Дня Конституції України (30
червня 2022 року) / Київський національний університет імені Тараса
Шевченка. Київ, 2022. С. 13-15.

Н 6. Бабій Р. В. Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-
омбудсманів у зарубіжних країнах. Захист прав людини в Україні: сучасний
стан та перспективи вдосконалення: збірник тез Науково-практичного
круглого столу, присвяченого 74-й річниці проголошення Загальної декларації
прав людини (м. Хмельницький, 9 грудня 2022 року). Хмельницький:
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022.
Б. 9-12.

н 7. Бабій Р. В. Служби захисту конституційного права на підприємницьку
діяльність в умовах війни та миру. Захист прав, свобод і законних інтересів
людини, громадянина та держави в умовах збройної агресії проти України. Зб.
наук. праць. Матеріали XIII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19
жовтня 2022 року) / Ред. колегія: О.В. Скрипнюк (співголова), І. Б. Усенко
(співголова), Є.В. Ромінський (відповідальний секретар), А.М. Гурова, А.Ю.

и

у

с

к

Іванова, П.С. Демченко. Київ: Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2023. С. 188-192.

8. Бабій Р. В. Інститут бізнес-омбудсмана в механізмі захисту економічних прав людини: соціально-історичні та політико-правові умови та фактори виникнення. Правові засади організації та здійснення публічної влади: збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 31 березня 2023 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 18-21.

9. Бабій Р. В. Деякі питання захисту конституційних прав підприємців у вимірі конституційної економіки. Досвід, воєнні випробування та повоєнний ренесанс конституційно-правового розвитку незалежної України: збірник матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій «28-річчя Конституції України: досвід, воєнні випробування та повоєнний ренесанс» (м. Київ, 26 червня 2024 року) та «Захист незалежності України: правові засади та виклики сьогодення. До 33-ї річниці проголошення незалежності України» (м. Київ, 22 серпня 2024 року) / відп. ред. акад. НАПрН України, д. ю. н., проф. О.В. Скрипнюк, д. ю. н., проф. А.Р. Крусян та д. ю. н., проф. О.В. Батанов. Київ-Харків: Майдан, 2025. С. 356-361.

10. Бабій Р. В. Інститут бізнес-омбудсмана в Україні: проблеми становлення та пошук оптимальної моделі. Правові засади організації та здійснення публічної влади: збірник тез VIII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 16 травня 2025 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 17-20.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Бабія Романа Вячеславовича на тему «Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-омбудсмана в Україні у контексті зарубіжного досвіду».

2. Визнати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Бабія Р.В. є фундаментальним науковим дослідженням з актуальних питань, характеризується єдністю змісту, містить результати, що відзначаються науковою новизною, теоретичним і практичним значенням. Вищенаведене свідчить про особистий внесок здобувача у розвиток юридичної науки, зокрема доктрини вітчизняного конституційного права. Подане до захисту дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право», а також вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора

філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями), наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (зі змінами й доповненнями).

3. Рекомендувати дисертацію Бабія Романа Вячеславовича на тему «Конституційно-правове забезпечення діяльності бізнес-омбудсмана в Україні у контексті зарубіжного досвіду» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» у разовій спеціалізованій вченій раді.

Результати голосування:

за – 16;

проти – немає;

утримались – немає.

Головуюча на засіданні:
в.о. зав. відділу конституційного
та муніципального права
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
вчений секретар Інституту,
доктор юридичних наук, професор

Анжеліка КРУСЯН